GLOBAL BOZORLAR ORQALI IQTISODIY YUKSALISH VA BANDLIKNI TA’MINLASH YO‘LLARI

Qodirova Laylo Otabek qizi
Osiyo xalqaro universiteti, iqtisodiyot kafedrasi o'qituvchisi
E-mail: layloqodirova717@gmail.com

Qabul qilindi: 14.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 15.10.2025
Tasdiqlandi: 16.10.2025

Kalit so‘zlar:
global bozor, iqtisodiy yuksalish, bandlik, investitsiya, eksport, raqobatbardoshlik, innovatsiya

Annotatsiya. Ushbu tezisda global bozorlarning mamlakat iqtisodiy rivojlanishidagi o‘rni, xalqaro savdo va investitsiya oqimlari orqali bandlikni oshirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda global integratsiya jarayonlari, eksport salohiyatini kengaytirish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish hamda mehnat bozorida yangi ish o‘rinlarini yaratish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, xalqaro bozor talablariga mos iqtisodiy siyosat yuritish, innovatsion ishlab chiqarish va raqamli iqtisodiyotning ahamiyati ochib berilgan.

Keywords:
global market, economic growth, employment, investment, export, competitiveness, innovation.

Annotation. This paper analyzes the role of global markets in national economic development and the opportunities to increase employment through international trade and investment flows. The study highlights mechanisms for expanding export potential, producing competitive products, and creating new jobs within the labor market. It also emphasizes the importance of innovation, digital economy, and economic policies aligned with global market demands.

Ключевые слова:
Глобальный рынок, экономический рост, занятость, инвестиции, экспорт, конкурентоспособность, инновации.

Аннотация. В данной работе рассматривается роль глобальных рынков в экономическом развитии страны, а также возможности повышения занятости через международную торговлю и инвестиции. В исследовании освещены механизмы расширения экспортного потенциала, производства конкурентоспособной продукции и создания новых рабочих мест. Особое внимание уделено значению инноваций, цифровой экономики и экономической политики, соответствующей требованиям мирового рынка.

Kirish. Zamonaviy dunyo iqtisodiyoti tobora globallashib borayotgan sharoitda mamlakatlarning barqaror rivojlanishi, iqtisodiy yuksalishi va aholining bandligini ta’minlash bevosita ularning xalqaro bozorlar bilan integratsiya darajasiga bog‘liq bo‘lib bormoqda. Global bozorlar bugungi kunda nafaqat savdo va investitsiyalar almashinuvi uchun maydon, balki innovatsiyalar, texnologiyalar, bilim va resurslar oqimining asosiy manbai sifatida ham e’tirof etilmoqda. Shu sababli, har bir mamlakat o‘z milliy iqtisodiyotini jahon iqtisodiy tizimiga moslashtirish, raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish, tashqi savdo aloqalarini kengaytirish va xalqaro investitsiyalarni jalb etish orqali barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashga intilmoqda. O‘zbekiston uchun ham global bozorlar bilan faol integratsiyalashuv strategik ahamiyatga ega bo‘lib, so‘nggi yillarda mamlakatda iqtisodiy islohotlar chuqurlashib, tashqi iqtisodiy siyosatning ochiqligi, eksport salohiyatini oshirish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va yangi ish o‘rinlarini yaratish bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ishlab chiqarish tarmoqlarini modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, transport-logistika infratuzilmasini yaxshilash, xalqaro savdo yo‘laklarini rivojlantirish hamda eksportni diversifikatsiya qilish jarayonlari jadal sur’atlarda olib borilmoqda. Shu bilan birga, global bozorlarning o‘ziga xos talablari, raqobat muhitining kuchayishi, xalqaro mehnat taqsimotidagi o‘zgarishlar milliy iqtisodiyotdan moslashuvchanlik, samaradorlik va innovatsion fikrlashni talab etmoqda. Mamlakatning iqtisodiy siyosatida global bozor imkoniyatlaridan to‘liq foydalanish, yangi iqtisodiy klasterlar va sanoat zonalarini rivojlantirish, eksport geografiyasini kengaytirish hamda yangi qiymat zanjirlariga kirish muhim ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bularning barchasi nafaqat iqtisodiy o‘sishni ta’minlaydi, balki mehnat bozorida yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi bandligini oshirish va daromadlarni ko‘paytirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. So‘nggi yillarda global bozorlar va ularning milliy iqtisodiyotlarga ta’siri masalasi ko‘plab iqtisodchilar va xalqaro ekspertlar tomonidan chuqur o‘rganilmoqda. Jahon iqtisodiyoti doirasida olib borilgan tadqiqotlarda globalizatsiya jarayonlari, xalqaro savdoning kengayishi va investitsiyalar oqimining iqtisodiy o‘sishga ta’siri batafsil tahlil etilgan. Xalqaro valyuta jamg‘armasi va Jahon banki hisobotlariga ko‘ra, global bozorlar bilan faol integratsiyalashgan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotning o‘sish sur’atlari yuqori bo‘lib, bu bandlik darajasining ortishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi [1].

Xalqaro savdo nazariyalarida esa tashqi iqtisodiy aloqalar milliy iqtisodiyotga yangi texnologiyalar, investitsiyalar va innovatsion g‘oyalar oqimini ta’minlaydigan asosiy omil sifatida e’tirof etiladi [2]. Ba’zi tadqiqotchilar global bozorlarning o‘ziga xos xususiyatlari — raqobatbardoshlik, eksport salohiyati, logistika samaradorligi va ishlab chiqarish diversifikatsiyasini milliy rivojlanishning hal qiluvchi mezonlari sifatida baholaydilar [3]. Shu bilan birga, ayrim manbalarda global iqtisodiy tizimda rivojlanayotgan mamlakatlarning o‘rni va ularning raqobatbardoshlik darajasi xalqaro mehnat taqsimoti, texnologik yetakchilik va ishlab chiqarish klasterlari bilan bog‘liq ekanligi ta’kidlanadi [4]. Mahalliy iqtisodchilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda O‘zbekistonning global iqtisodiyotga integratsiyalashuv jarayonida eksport strukturasini diversifikatsiya qilish, investitsiya muhitini yaxshilash va innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish zarurligi ko‘rsatib o‘tilgan [5]. Shuningdek, bandlik masalalariga oid ilmiy ishlarda xalqaro bozorlar bilan hamkorlikning yangi ish o‘rinlarini yaratishdagi roli, xizmatlar sektorining kengayishi va mehnat migratsiyasining iqtisodiy natijalari tahlil qilingan [6]. Yevropa va Osiyo mamlakatlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, global bozorlar bilan faol integratsiya qilgan davlatlar iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, ichki bozor samaradorligini oshirish va ijtimoiy sohalarda muvozanatni saqlash imkoniyatiga ega bo‘ladi [7]. Shu boisdan, mavjud ilmiy manbalar tahlili global bozorlarning iqtisodiy yuksalish va bandlikni ta’minlashdagi o‘rni murakkab, ammo strategik jihatdan muhim tizim ekanini tasdiqlaydi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda global bozorlar orqali iqtisodiy yuksalish va bandlikni ta’minlash jarayonlarini o‘rganishda kompleks yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiy tahlil, statistik ma’lumotlarni solishtirish, xalqaro tajriba o‘rganish hamda iqtisodiy modellashtirish usullari tashkil etdi. Asosiy ma’lumotlar manbasi sifatida Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi, BMTning Iqtisodiy va ijtimoiy kengashi, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi va Markaziy bankining oxirgi yillardagi hisobotlari tanlandi. Ushbu ma’lumotlar yordamida mamlakatning eksport-import hajmi, tashqi investitsiyalar oqimi, yangi ish o‘rinlari yaratish sur’atlari hamda yalpi ichki mahsulotning o‘sish dinamikasi tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy o‘sish va bandlik ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik regressiya va korrelyatsiya tahlillari yordamida aniqlanib, global bozorlar bilan integratsiya darajasining iqtisodiy natijalarga ta’siri baholandi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida Yevropa Ittifoqi, Janubi-

Sharqiy Osiyo mamlakatlari va Turkiya misolida global bozor mexanizmlarining milliy iqtisodiyotga ta’siri o‘rganildi. O‘zbekiston iqtisodiyoti misolida esa eksport diversifikatsiyasi, investitsion muhitni yaxshilash, yangi ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirish hamda mehnat bozorini modernizatsiya qilish yo‘nalishlari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida tarmoq kesimidagi iqtisodiy ko‘rsatkichlar, xususan sanoat, qishloq xo‘jaligi, xizmatlar sohasi va tashqi savdo tahlil qilinib, global bozorlar bilan aloqadorlik darajasiga qarab ularning iqtisodiy samaradorligi baholandi. Shu orqali global bozorlar integratsiyasi va bandlik o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ilmiy asosda aniqlash, iqtisodiy yuksalish uchun optimal yo‘nalishlarni belgilash imkoniyati yaratildi.

1-Jadval: Global bozorlar bilan integratsiya darajasining iqtisodiy o‘sish va bandlik ko‘rsatkichlariga ta’siri (O‘zbekiston misolida, 2020–2024-yillar)

Yil	Eksport hajmi (mlrd AQSH dollari)	Xorijiy investitsiyalar hajmi (mlrd AQSH dollari)	YIM o‘sish sur’ati (%)	Bandlik darajasi (%)
2020	13,1	4,7	1,6	86,5
2021	14,6	5,3	7,4	87,2
2022	17,3	6,0	5,7	88,1
2023	19,8	7,1	6,2	89,0
2024	21,4	7,9	6,8	89,7

Mazkur jadvalda 2020–2024-yillar davomida O‘zbekistonning global bozorlar bilan integratsiya jarayonining asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta’siri aks ettirilgan. Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, eksport va xorijiy investitsiyalar hajmining yil sayin ortib borishi mamlakatda yalpi ichki mahsulotning barqaror o‘sishiga va bandlik darajasining ko‘tarilishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan. Xususan, eksport hajmining 2020-yildagi 13,1 milliard dollardan 2024-yilda 21,4 milliard dollarga oshgani iqtisodiy faoliyatni jonlantirishga xizmat qilgan. Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalarning ko‘payishi yangi ishlab chiqarish tarmoqlarining paydo bo‘lishiga, ish o‘rinlarining kengayishiga va mehnat bozorining barqaror rivojlanishiga zamin yaratgan. Demak, global bozorlar bilan faol hamkorlik O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun o‘sishning muhim manbai bo‘lib, bandlikni ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynamoqda.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, global bozorlar bilan faol integratsiya qilgan mamlakatlarda iqtisodiy o‘sish sur’atlari

barqaror shakllanadi va bandlik darajasi sezilarli darajada ortadi. Tahlil jarayonida aniqlanishicha, xalqaro savdo aloqalarining kengayishi, eksport hajmining oshishi hamda xorijiy investitsiyalarni jalb etish ichki iqtisodiy faoliyatni faollashtiradi, yangi ishlab chiqarish tarmoqlarining paydo bo‘lishiga va mehnat bozorining diversifikatsiyasiga olib keladi. O‘zbekiston iqtisodiyoti misolida olib borilgan tahlillar shuni tasdiqlaydiki, so‘nggi yillarda global bozorlar bilan o‘zaro aloqalarni kuchaytirish natijasida sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sohasida barqaror o‘sish tendensiyasi kuzatilmoqda. Xususan, eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish korxonalarining soni ortgani, yangi logistika markazlari tashkil etilgani va xorijiy investorlar ishtiroki kengaygani iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan birga bandlik darajasini ham yaxshilagan. Biroq tadqiqot davomida global bozorlar bilan integratsiyaning ayrim murakkab jihatlari ham aniqlandi. Jumladan, eksport strukturasining xomashyo mahsulotlariga haddan tashqari bog‘liqligi, ishlab chiqarishning past texnologik darajasi, raqobatbardosh brend mahsulotlar kamligi va mehnat bozorida kasbiy malaka nomutanosibligi iqtisodiy yuksalishning to‘liq potensialini ro‘yobga chiqarishga to‘sqinlik qilmoqda. Shu bois, global iqtisodiyot sharoitida barqaror o‘sishni ta’minlash uchun ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, eksportni yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar hisobiga kengaytirish va malakali ishchi kuchi tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, global bozorlar bilan integratsiya faqat iqtisodiy o‘sishni emas, balki ijtimoiy barqarorlikni ham ta’minlaydi. Chunki eksport va investitsiya oqimining ortishi ichki infratuzilmani yaxshilaydi, yangi ish o‘rinlari yaratadi va aholining real daromadlarini oshiradi. Shunday qilib, global bozorlar bilan samarali hamkorlik qilish O‘zbekistonning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, global bozorlar bilan faol integratsiya mamlakatlarning iqtisodiy o‘sishi va bandlik darajasini ta’minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Xalqaro savdo va investitsiyalar oqimi nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshiradi, balki innovatsion texnologiyalarni joriy etish, yangi tarmoqlarni rivojlantirish va mehnat bozorini modernizatsiya qilish orqali iqtisodiy tizimni yanada samarali qiladi. O‘zbekiston uchun global iqtisodiyot bilan uzviy bog‘lanish, eksport salohiyatini oshirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish va yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishga e’tibor qaratish milliy iqtisodiy barqarorlikning

muhim garovidir. Shu bilan birga, xalqaro tajribani inobatga olgan holda, eksport infratuzilmasini rivojlantirish, logistika tizimini modernizatsiya qilish, xorijiy investorlarga qulay muhit yaratish va kadrlar malakasini oshirish yo‘nalishlarida tizimli islohotlarni davom ettirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Krugman P., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy. – New York: Pearson Education, 2020.
2. Stiglitz J. E. Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump. – W.W. Norton & Company, 2018.
3. Rodrik D. The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. – New York: W. W. Norton & Company, 2011.
4. Sachs J. D. The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. – Penguin Books, 2015.
5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari. – Toshkent, 2024.